

มุมมองทางวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านการใช้สำนวนที่มีคำว่า “ชา” ในภาษาจีน The Cultural Perspectives Idioms Containing the Word “Tea” in the Chinese language

พิมพรรณ จันทรงแดง (Pimpan Jantondaeng)¹

Received: May 6, 2025

Revised: August 3, 2025

Accepted: November 5, 2025

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามิติทางวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านสำนวนภาษาจีนซึ่งมีคำว่า “ชา” ภายใต้กรอบแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงวัฒนธรรม เพื่อวิเคราะห์บริบททางวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ ผลการศึกษาพบว่า มิติทางวัฒนธรรมที่ปรากฏสามารถจำแนกได้เป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) วัฒนธรรมด้านวัตถุ “ชา” ปรากฏในฐานะทรัพยากรมีคุณค่า และเป็นส่วนหนึ่งของกิจวัตรประจำวันของชาวจีน 2) วัฒนธรรมที่เกิดจากโครงสร้างทางสังคม สะท้อนบทบาทของ “ชา” ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและในพิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีแต่งงาน และ 3) วัฒนธรรมทางจิตใจ “ชา” สะท้อนแนวคิดความเรียบง่าย ความสมถะ การแสวงหาความสงบภายใน และการเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าในสังคมจีน “ชา” มิได้เป็นเพียงเครื่องดื่มเพื่อการบริโภค แต่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ยังคงรากลึกในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมจีน

คำสำคัญ: สำนวนจีน, วัฒนธรรม, ชา, ภาษาศาสตร์เชิงวัฒนธรรม

Abstract

This study aims to investigate the cultural dimensions reflected in Chinese idioms containing the word “Tea”, adopting the theoretical framework of cultural linguistics. The analysis reveals three major dimensions: 1) material culture, in which tea is represented as a valued resource and an integral part of daily life; 2) social culture, which highlights its role in shaping interpersonal relationships and rituals, particularly wedding ceremonies; and 3) spiritual culture, which embodies ideals of simplicity, modesty, inner peace, and harmony with nature. Overall, the findings demonstrate that in Chinese society, tea is not merely a beverage, but a fundamental element deeply rooted in daily life and cultures.

Keywords: Chinese Idioms, Culture, Tea, Cultural Linguistics

¹ ภาควิชาวิทยาการภาษาและวัฒนธรรม คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

Department of Language and Culture Studies, Faculty of Liberal Arts and Science, Kasetsart University, Kamphaeng Saen Campus

บทนำ

ประเทศจีนเป็นแหล่งกำเนิดของวัฒนธรรมชาที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและมีอิทธิพลต่อโลกอย่างกว้างขวาง ในคัมภีร์ชา “茶经”² อ้างใน Wu (2005, p. 28) มีบันทึกว่า “茶之为饮, 发乎神农氏, 闻于鲁周公” หมายถึง การดื่มชาเริ่มต้นจากเสินหนง (神农)³ และแพร่หลายเป็นที่รู้จักในสมัยหลิวโจวกง (鲁周公)⁴ ข้อความนี้ไม่เพียงสะท้อนให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาที่เก่าแก่ของชา ยังแสดงถึงการยอมรับและบทบาทของชาในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสังคมจีนมาตั้งแต่สมัยโบราณ

งานวิจัยของ Xu and Xiao (2020) อ้างถึงหลักฐานทางโบราณคดีที่ภูเขาเถียนหลัว (田螺山) เมืองอู่เหยา (余姚) มณฑลเจ้อเจียง (浙江) แสดงให้เห็นว่า พื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งเพาะปลูกชาโดยมนุษย์ที่เก่าแก่ที่สุดของโลก โดยในระยะแรก ชาถูกนำมาใช้เป็นเครื่องดื่มเพื่อดับกระหายและเป็นสมุนไพรบำรุงสุขภาพ โดยเฉพาะในหมู่ชาวจีนทางตอนใต้ที่นิยมดื่มชากันอย่างแพร่หลาย อย่างไรก็ตาม การดื่มชาในระยะแรกนั้นยังไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับค่านิยม ความเชื่อ หรือประเพณีทางสังคมแต่อย่างใด

ในยุคสามก๊ก ชาได้รับความนิยมอย่างสูงในหมู่นักปราชญ์และกวี การดื่มชาซึ่งเดิมเป็นเพียงกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้ถูกยกระดับให้มีความประณีตมากยิ่งขึ้น และค่อย ๆ กลายเป็นกิจกรรมที่สะท้อนรสนิยมและอุดมคติของชนชั้นปัญญาชนที่มักใช้การดื่มชาเป็นสื่อแสดงถึงความสงบ ความเรียบง่าย และความสำรวมทางจิตใจ ความนิยมนี้ได้ขยายสู่ชนชั้นต่าง ๆ รวมถึงพระสงฆ์ โดยเฉพาะในสมัยราชวงศ์ถัง ซึ่งเป็นยุคทองของพุทธศาสนาในประเทศจีน

จากการศึกษาของ Zhang (2016) พบว่า ในรัชสมัยไคหยวน (开元) จักรพรรดิถังเสวียนจง (唐玄宗) ทรงให้การอุปถัมภ์พุทธศาสนาอย่างเต็มที่ และโปรดให้สร้างวัดในภาคเหนือ พระสงฆ์จากภาคใต้ได้เดินทางขึ้นไปเพื่อเผยแพร่ธรรม พร้อมทั้งมุ่งมั่นในการฝึกสมาธิ โดยงดการฉันอาหารเย็น แต่ได้รับอนุญาตให้ดื่มชาได้ ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงมักพกชาติดตัวไปดื่มดื่มในทุกที่ ส่งผลให้วัฒนธรรมการดื่มชาแพร่ขยายจากภาคใต้ขึ้นสู่ภาคเหนือ และค่อย ๆ กลายเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมและได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในสังคมจีน

ในสมัยราชวงศ์ซ่ง วัฒนธรรมชาได้รับการพัฒนาไปอีกขั้น นักกวีและนักปราชญ์ต่างสร้างสรรค์ผลงานบทประพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับชา อาทิ บทกวีชา (茶诗) บทกลอนชา (茶词) และเพลงประลองชา (斗茶歌) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานของศิลปะ ปัญญา และวัฒนธรรมได้อย่างงดงาม วัฒนธรรมชาที่เดิมจำกัดอยู่ในกลุ่มพระสงฆ์และชนชั้นสูงค่อย ๆ แพร่ขยายสู่ประชาชนทั่วไป นำไปสู่การเกิดขึ้นของโรงน้ำชา (茶馆) และร้านชา (茶坊) ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเท่านั้น หากยังเป็นพื้นที่สำหรับการพบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน วัฒนธรรมการดื่มชาดังกล่าวได้สืบทอดและปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนมาจนถึงปัจจุบัน

² “茶经” หนังสือว่าด้วยเรื่องชา ผลงานประพันธ์ของลู่อี้ว (陆羽) ในสมัยราชวงศ์ถัง เป็นหนังสือว่าด้วยเรื่องชาที่เก่าแก่ที่สุดของจีน และได้รับยกย่องว่าเป็น “สารานุกรมแห่งชา” เนื้อหาในหนังสือครอบคลุมข้อมูลเกี่ยวกับการเพาะปลูก การผลิต การแปรรูป ไปจนถึงวิธีการชงและการบริโภคฯ สะท้อนถึงภูมิปัญญา ความละเอียดประณีต และความก้าวหน้าทางเทคนิคด้านชาในสมัยโบราณได้อย่างชัดเจน

³ ในคัมภีร์ชา “茶经” มีบันทึกว่าเทพเสินหนง (เทพแห่งการเกษตร) ได้ทดลองชิมสมุนไพรหลากหลายชนิด เพื่อศึกษาสรรพคุณทางยา วันหนึ่งเขาได้บริโภคพืชที่เป็นพิษเข้าไป จนเกิดอาการไม่สบาย ขณะที่รู้สึกกระหายน้ำจึงดื่มน้ำดื่ม ระหว่างนั้นลมได้พัดเอาใบไม้สีเขียวสดชนิดหนึ่งปลิวตกลงไปในหม้อน้ำที่กำลังเดือด เมื่อเสินหนงดื่มน้ำที่มีใบไม้ดังกล่าว ก็รู้สึกสดชื่นและกระปรี้กระเปร่า เขาจึงเก็บใบไม้ชนิดนั้นกลับไปศึกษาและพบว่า ใบไม้ดังกล่าวมีสรรพคุณในการขจัดพิษ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการรู้จักและใช้ประโยชน์จากชา

⁴ หลิวโจวกง “鲁周公” เป็นบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ของจีน มีบทบาทสำคัญด้านการเมืองและการปกครองในช่วงต้นราชวงศ์โจว และเป็นเจ้าครองแคว้นหลิว “鲁国” ซึ่งเป็นแคว้นสำคัญในสมัยราชวงศ์โจวตอนต้น บทบาทของหลิวโจวกงไม่เพียงส่งผลต่อการวางรากฐานทางการเมืองและระเบียบการปกครองของแคว้นเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการของระบบการเมืองและวัฒนธรรมจีนในยุคต่อมาอีกด้วย

วัฒนธรรมชาไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในสังคมจีนเท่านั้น แต่ยังแผ่ขยายและมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมชาในระดับโลกอีกด้วย ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17-18 ชาเริ่มถูกส่งออกไปยังยุโรปตะวันตกผ่านเส้นทางการค้าทางทะเล โดยมีเมืองท่าของมณฑลฝูเจี้ยน (福建) เป็นศูนย์กลางสำคัญของการส่งออก จากการศึกษาของ Xu and Xiao (2020) ระบุว่า การค้าระหว่างพ่อค้าชาวยุโรปกับพ่อค้าชาวจีนในเมืองท่าทางภาคใต้ ส่งผลให้คำว่า ชา “茶” ในสำเนียงฮกเกี้ยน (t'e) แพร่เข้าสู่ภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ (tea) สะท้อนให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง

เนื่องจากชามีความผูกพันอย่างใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของชาวจีน ภาษาจีนจึงมีสำนวนที่เกี่ยวข้องกับชาจำนวนมาก ซึ่งสำนวนถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของภาษาและวัฒนธรรม Mo (2001) ระบุว่า สำนวนจีนสามารถสะท้อนวิถีชีวิต การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนขนบธรรมเนียมและค่านิยมของชาวจีนได้อย่างชัดเจน

การศึกษาสำนวนจีนที่มีคำว่า “ชา” จึงไม่เพียงช่วยให้เข้าใจสำนวนจีนได้อย่างลึกซึ้ง ยังเปิดมุมมองด้านวิถีคิด ค่านิยม และปรัชญาการดำเนินชีวิตของชาวจีน ทั้งยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมอีกด้วย

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมในภาษา

งานวิจัยนี้ศึกษามุมมองทางวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านสำนวนจีนที่มีคำว่า “ชา” ตามแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงวัฒนธรรมของ Shen (1990) ที่เสนอว่า ภาษาจีนไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสาร แต่ยังเป็นกระจกสะท้อนประวัติศาสตร์ วิถีคิด ค่านิยม และโครงสร้างทางสังคมของชนชาติจีน คำศัพท์ โครงสร้างไวยากรณ์ และการใช้ภาษาล้วนสะท้อนลักษณะทางวัฒนธรรม ดังนั้น การศึกษาสำนวนซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของภาษาจีน จะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างภาษาและวัฒนธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

วัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านภาษามีอยู่ในหลายมิติ งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาวัฒนธรรมผ่านภาษาตามแนวคิดของ Su (2006) ที่แบ่งวัฒนธรรมผ่านภาษาออกเป็นสามด้าน ได้แก่

1) วัฒนธรรมทางวัตถุ (物质文化) หมายถึง ความมั่งคั่งทางวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นในแต่ละยุคสมัย สะท้อนความสามารถในการปรับเปลี่ยนและสร้างสรรค์ธรรมชาติ ปรากฏในรูปของสิ่งของ เครื่องใช้ ความรู้ ด้านสุนทรียศาสตร์ การตัดสินใจคุณค่า ประโยชน์ใช้สอย วิธีการผลิต และแหล่งที่มาของวัสดุ

2) วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างทางสังคม (制度文化) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกระบวนการผลิตทางวัตถุ ซึ่งสะท้อนผ่านระบบสังคม พฤติกรรมองค์กร และบรรทัดฐานทางสังคม ครอบคลุมถึงโครงสร้างทางสังคม การปกครอง เศรษฐกิจ กฎหมาย และประเพณี

3) วัฒนธรรมทางจิตใจ (精神文化) หมายถึง รูปแบบความคิดที่เกิดจากการปฏิบัติทางสังคม และกิจกรรมของมนุษย์ในระยะยาว เช่น ค่านิยม ทศนคติ ความเชื่อ ศาสนา และรสนิยมทางสุนทรียศาสตร์

2. แนวคิดเรื่องสำนวนจีน

พจนานุกรมภาษาจีนฉบับปัจจุบัน “现代汉语词典” ให้นิยาม “สำนวน” (成语) ว่าเป็นกลุ่มคำหรือประโยคสั้น ๆ ที่มีรูปแบบตายตัว ผู้คนใช้สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน มีความกระชับ ลึกซึ้ง โดยส่วนใหญ่ประกอบด้วยอักษรจีนสี่ตัว และมีที่มาชัดเจน บางสำนวนสามารถเข้าใจได้จากความหมายตามตัวอักษร บางสำนวนจำเป็นต้องรู้ที่มาหรือเรื่องราวเบื้องหลังจึงจะเข้าใจความหมายได้อย่างถูกต้อง

เมื่อเปรียบเทียบนิยามของ “สำนวน” ในภาษาจีนและภาษาไทย พบว่า สำนวนในทั้งสองภาษาเป็นรูปแบบภาษาที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน มีโครงสร้างคงที่ และไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้อย่างอิสระ

สำนวนจีน (成语) มักมีลักษณะเป็นสี่ตัวอักษร (四字格) ขณะที่สำนวนไทยมีความหลากหลายทั้งด้านโครงสร้างและความยาว โดยอาจเป็นกลุ่มคำสั้น ๆ หรือประโยค

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการรวบรวมข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “ชา” ในฐานข้อมูลความรู้แห่งชาติจีน (CNKI)⁵ สามารถจำแนกงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 6 ประเภทหลัก ได้แก่

- 3.1 ความเป็นมาและพัฒนาการของวัฒนธรรมชาในประเทศจีน
- 3.2 การเผยแพร่วัฒนธรรมชา
- 3.3 การเปรียบเทียบชาในวัฒนธรรมจีนและวัฒนธรรมอื่น ๆ
- 3.4 การวิเคราะห์ชาในมุมมองทางภาษา
- 3.5 เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอุตสาหกรรมชา
- 3.6 เนื้อหาอื่น ๆ

ทั้งนี้ เนื่องจากเนื้อหาของงานวิจัยเกี่ยวกับ “ชา” มีจำนวนมาก หัวข้อที่ผู้วิจัยศึกษาเกี่ยวข้องกับ การวิเคราะห์ชาในมุมมองทางภาษา จึงสรุปเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับด้านนี้เท่านั้น

การวิเคราะห์จากมุมมองทางภาษามักศึกษาข้อความและบทกวีในยุคราชวงศ์ซ่ง เนื่องจากเป็นช่วงเวลาวัฒนธรรมชาย้ายจากชนชั้นสูงสู่ประชาชนทั่วไป เช่น งานวิจัยของ Huang (2013) ที่ศึกษาบทกวีชา (茶诗) พบว่า บทกวีในยุคนี้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการดื่มชา การแข่งขันชา และการยกย่องคุณค่าของชา เนื้อหาของบทกวีสะท้อนทั้งวัฒนธรรมชาที่หรูหราในราชสำนัก ปัญญาชน และวัฒนธรรมชาที่เรียบง่ายของสามัญชน แสดงให้เห็นว่า การดื่มชาแทรกซึมในชีวิตประจำวันของผู้คนทุกชนชั้นในสังคมจีน

Zhang, Qiu, and Huang (2017) ได้วิเคราะห์การจัดกลุ่มอักษรจีนที่เกี่ยวข้องกับชา ในพจนานุกรมอธิบายตัวอักษรจีนโบราณ (说文解字) พบว่า มีอักษรทั้งหมด 37 ตัวที่เกี่ยวข้องกับชา โดยอักษร “茶” ซึ่งใช้ในปัจจุบัน เริ่มปรากฏตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฉิน ในขณะที่คำว่า “ชา” ในอดีตเขียนด้วยอักษร “荼” นอกจากนี้ ยังมีอักษรอื่น ๆ เช่น “茗”, “檟”, “荈” และ “蔎” ที่สื่อความหมายถึงสี ลักษณะ รสชาติ รวมถึงประเพณี และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงลึกระหว่างอักษรจีนกับวัฒนธรรมชา

Zhang (2019) ได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับชาในสมัยราชวงศ์ซ่งจำนวน 149 เล่ม และจำแนกคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและประเพณีออกเป็น 5 หมวด ได้แก่ ด้านภาษา วัตถุ สังคม ศาสนา ประเพณี และนิเวศวิทยา อีกทั้งพบว่าวัฒนธรรมชาในเอกสารโบราณสะท้อนบริบททางการเมืองและเศรษฐกิจของยุคนั้นด้วย

งานวิจัยสำนวนจีนที่มีคำว่า “ชา” ได้แก่ Deng (2001) ซึ่งอธิบายความหมายของสำนวน จำนวน 14 สำนวน และ Xue (2022) ซึ่งรวบรวมและวิเคราะห์สำนวนจากคลังภาษาของมหาวิทยาลัยภาษาปักกิ่ง (BCC语料库) โดยผลการศึกษาพบว่า สำนวนเหล่านี้สามารถจัดกลุ่มโครงสร้างได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) “ชา+ข้าว” 2) “ชา+เหล้า” และ 3) ประเภทอื่น ๆ

งานวิจัยที่ผ่านมาได้ให้ข้อมูลอันทรงคุณค่าในการศึกษาวัฒนธรรมชา ทั้งในมิติทางภาษาและสังคมอย่างลึกซึ้ง ช่วยให้เข้าใจพัฒนาการของคำ อักษร และสำนวนที่เกี่ยวข้องกับชา ตลอดจนสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างภาษา วรรณกรรม และวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยราชวงศ์ซ่ง อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำนวนที่มีคำว่าชา ยังขาดการเชื่อมโยงกับบริบททางวัฒนธรรม ซึ่งเป็น

⁵ ฐานข้อมูลความรู้แห่งชาติจีน (CNKI ย่อมาจาก China National Knowledge Infrastructure) เป็นฐานข้อมูลทางวิชาการขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศไทย ซึ่งรวบรวมบทความวิชาการ หนังสือ วารสารปริทัศน์งานวิจัย ข้อมูลสถิติบัตร และผลงานวิจัยอื่น ๆ ที่ตีพิมพ์ในประเทศไทย โดยครอบคลุมหลากหลายสาขาวิชา เช่น มนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ สังคมศาสตร์ การแพทย์ เป็นต้น

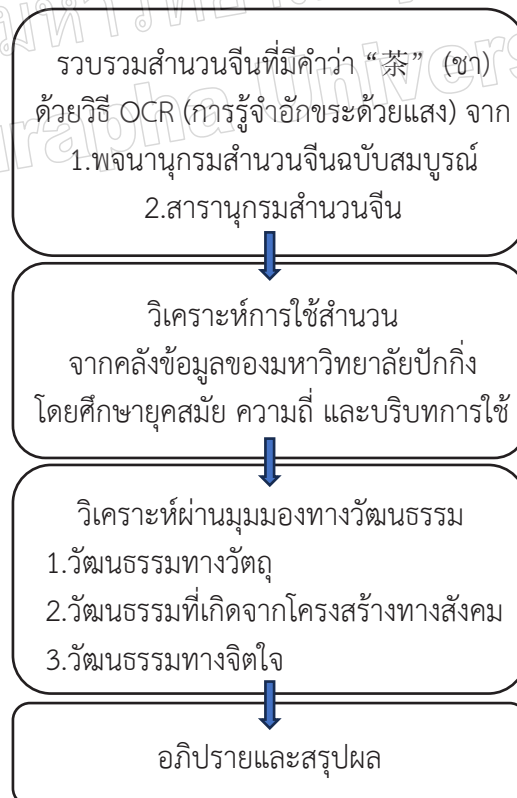
ปัจจัยสำคัญในการทำความเข้าใจสำนวนจีนอย่างรอบด้าน ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งวิเคราะห์สำนวนที่มีคำว่าชา ทั้งในมิติทางภาษาและมิติทางวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถอธิบายบทบาทและคุณค่าของชาในสังคมจีนได้อย่างครอบคลุมยิ่งขึ้น

วิธีการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลสำนวนจีนที่มีคำว่า “ชา” จากพจนานุกรมสำนวนจีนฉบับสมบูรณ์ (中华成语大词典) และสารานุกรมสำนวนจีน (成语大全) ซึ่งรวบรวมสำนวนกว่า 20,000 สำนวน ด้วยวิธี OCR (การรู้จำอักขระด้วยแสง) จากนั้น ใช้สำนวนดังกล่าวเป็นคำค้นหาในคลังข้อมูลภาษาจีนของมหาวิทยาลัยปักกิ่ง (CCL语料库) เพื่อศึกษาความหมาย บริบทการใช้ ยุคสมัยที่ปรากฏ และความรู้ในการใช้สำนวนนั้น ๆ แล้วดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลภายใต้กรอบแนวคิดทางวัฒนธรรม 3 ด้าน ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมที่เกิดจากโครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรมทางจิตใจ จากนั้นสรุปผลการวิจัยตามลำดับ ขั้นตอนการวิจัยสามารถสรุปได้ตามภาพ 1

ภาพ 1

ลำดับขั้นตอนการวิจัย

ข้อตกลงเบื้องต้น

งานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยใช้หลักเกณฑ์การถอดเสียงภาษาจีนกลางเป็นภาษาไทยตามอักขรวิธีที่กำหนด โดยคณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยในเอกสารจีน สำนักนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2543) อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีคำภาษาจีนซึ่งมีรูปแบบการถอดเสียงเป็นภาษาไทยเป็นที่นิยมและแพร่หลายมากกว่า ผู้วิจัยจะยึดตามรูปแบบที่เป็นที่ยอมรับในสังคมร่วมสมัยเป็นหลัก

ผลการวิจัย

จากการรวบรวมสำนวนจีนที่มีคำว่า “ชา” จากพจนานุกรมสำนวนจีนฉบับสมบูรณ์และสารานุกรมสำนวนจีน พบสำนวนจำนวน 13 และ 19 รายการตามลำดับ หลังจากคัดกรองรายการที่ซ้ำกันแล้ว ได้สำนวนทั้งสิ้นจำนวน 22 สำนวน เมื่อนำสำนวนดังกล่าวไปใช้เป็นคำค้นในคลังข้อมูลภาษาจีนของมหาวิทยาลัยปักกิ่ง (CCL语料库) เพื่อศึกษาคุณสมบัติที่ปรากฏและความถี่ในการใช้ สามารถสรุปผลได้ดังตาราง 1

ตาราง 1

คุณสมบัติที่ปรากฏและความถี่ของสำนวนจีนที่มีคำว่า “ชา” ในคลังข้อมูลภาษาจีน

คุณสมบัติที่ปรากฏ	ลำดับ	สำนวน	พินอิน	ความถี่ที่ปรากฏในคลังข้อมูล	
				ภาษาจีนโบราณ	ภาษาจีนปัจจุบัน
ช่ง	1	不茶不饭	bù chá bù fàn	13	4
	2	柴米油盐酱醋茶	chái mǐ yóu yán jiàng cù chá	6	4
	3	家常茶饭	jiā cháng chá fàn	11	697
	4	三茶六饭	sān chá liù fàn	9	11
	5	一盏茶时	yī zhǎn chá shí	14	40
หยวน	6	残茶剩饭	cán chá shèng fàn	5	11
	7	茶余饭后	chá yú fàn hòu	-	-
	8	茶余饭饱	chá yú fàn bǎo	14	954
	9	粗茶淡饭	cū chá dàn fàn	4	36
	10	浪酒闲茶	làng jiǔ xián chá	-	6
	11	清茶淡饭	qīng chá dàn fàn	7	-
	12	清茶淡话	qīng chá dàn huà	6	1
	13	挑茶斡刺	tiāo chá wò cì	2	1
	14	闲茶浪酒	xián chá làng jiǔ	2	9
หมิง	15	三茶六礼	sān chá liù lǐ	0	8
	16	榷酒征茶	què jiǔ zhēng chá	0	1
ชิง	17	茶饭无心	chá fàn wú xīn	15	24
	18	茶余酒后	chá yú jiǔ hòu	2	18
	19	酒后茶余	jiǔ hòu chá yú	7	63
สาธารณรัฐ	20	茶杯风波	chá bēi fēng bō	-	2
	21	酒余茶后	jiǔ yú chá hòu	-	5
	22	随茶随饭	suí chá suí fàn	-	-

หมายเหตุ. 1. การเรียงลำดับสำนวนจีนในตารางอ้างอิงจากลำดับคุณสมบัติที่ปรากฏในคลังข้อมูลภาษา และตามลำดับพยางค์ของพินอิน, 2. สัญลักษณ์ (-) หมายถึง สำนวนที่ไม่ปรากฏในคลังข้อมูล แต่ปรากฏในพจนานุกรมสำนวนจีน

จากข้อมูลในคลังภาษาพบว่า สำนวนในแต่ละยุคสมัยสะท้อนความแตกต่างทั้งด้านการใช้ภาษาและค่านิยมของสังคมจีนได้อย่างชัดเจน ในสมัยราชวงศ์ซ่งสำนวนที่มีคำว่า “ชา” มักแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาหาร เครื่องดื่ม และวิถีชีวิตประจำวันของผู้คน ตัวอย่างเช่น สำนวน “家常茶饭” (ชาและอาหารธรรมดาที่บริโภคในชีวิตประจำวัน) และ “柴米油盐酱醋茶” (ไฟ ข้าว น้ำมัน เกลือ ซีอิ๊ว น้ำส้มสายชู และชา) หมายถึงสิ่งจำเป็นพื้นฐานในชีวิต สะท้อนให้เห็นว่าชาเป็นองค์ประกอบสำคัญของวิถีชีวิตพื้นฐานของชาวบ้านในสมัยนั้น

ในสมัยราชวงศ์หยวน สำนวนที่มีคำว่า “ชา” สะท้อนทัศนคติการดำเนินชีวิตที่ให้ความสำคัญกับความสงบและความผ่อนคลาย ตัวอย่างเช่น สำนวน “清茶淡话” (การดื่มชาและพูดคุยกันอย่างสบาย ๆ เป็นกันเอง) และ “闲茶浪酒” (การดื่มชาและสุราในยามว่าง) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เน้นความรื่นรมย์และการพักผ่อนทางจิตใจ สะท้อนของค่านิยมของสังคมจีนที่ยกย่องความเรียบง่าย ความสงบ และการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขภายใต้ความพอเพียงในชีวิตประจำวัน

ในสมัยราชวงศ์หมิง สำนวนที่มีคำว่า “ชา” สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของทั้งพิธีกรรมทางสังคมและระบบเศรษฐกิจของรัฐ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาไม่เพียงเป็นเครื่องดื่ม แต่ยังมีบทบาทเชื่อมโยงกับขนบธรรมเนียมและโครงสร้างทางสังคมของจีน ตัวอย่างเช่น สำนวน “三茶六礼” (สามชา หกพิธี) หมายถึง ธรรมเนียมในพิธีแต่งงานตามประเพณีจีนโบราณ ขณะที่สำนวน “榷酒征茶” (การผูกขาดสุราและภาษีชา) สะท้อนให้เห็นถึงการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจและนโยบายของรัฐในการควบคุมสินค้าที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของประชาชน ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของชาในฐานะสินค้าทางเศรษฐกิจที่มีคุณค่าและมีบทบาทต่อสังคม

ในสมัยราชวงศ์ชิง สำนวนที่มีคำว่า “ชา” มักสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาความสงบและความรื่นรมย์ทางจิตใจ ตัวอย่างเช่น สำนวน “酒后茶余”, “茶余酒后” และ “酒余茶后” ซึ่งล้วนหมายถึงช่วงเวลาหลังมื้ออาหารหรือหลังการดื่ม ที่ผู้คนใช้เพื่อพักผ่อน พูดคุย หรือทำกิจกรรมเพื่อความผ่อนคลาย สำนวนเหล่านี้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตที่ให้ความสำคัญกับความสงบทางอารมณ์และการหลีกเลี่ยงจากความตึงเครียดในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังสะท้อนสภาพสังคมในสมัยราชวงศ์ชิง ที่ผู้คนต่างแสวงหาความผ่อนคลายและความสงบทางใจ ท่ามกลางสภาพสังคมและการเมืองที่เต็มไปด้วยความวุ่นวายและความไม่แน่นอน

ในยุคสาธารณรัฐ สำนวนที่มีคำว่า “ชา” สะท้อนให้เห็นถึงการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างจีนและตะวันตกอย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น สำนวน “茶杯风波” (คลื่นลมในแก้วชา) ซึ่งรับอิทธิพลมาจากสำนวนภาษาอังกฤษ “a storm in a teacup” มีความหมายว่า “เรื่องเล็กน้อยที่ถูกทำให้เป็นเรื่องใหญ่โตเกินความเป็นจริง” การเกิดขึ้นของสำนวนนี้แสดงให้เห็นการสัมผัสทางวัฒนธรรมที่เปิดกว้างและยอมรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมต่างประเทศมากขึ้นในสังคมจีน

จากการศึกษาสำนวนจีนที่มีคำว่า “ชา” ภายใต้กรอบภาษาศาสตร์เชิงวัฒนธรรม ชี้ให้เห็นมิติทางวัฒนธรรมของชาวจีนสามด้าน ดังนี้

1. วัฒนธรรมด้านวัตถุ

1.1 ชาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำรงชีวิตประจำวันของชาวจีน

ตัวอย่าง 1

“革命” 两个字，真算得中国历史上的**家常茶饭**，自唐虞三代以到今日，做过皇帝的大小不下三四十家，就算是经了三四十回的革命。

ตัวอักษร “革命 (ปฏิวัติ)” สองตัว นับเป็นเรื่องปกติในประวัติศาสตร์จีน ตั้งแต่จักรพรรดิเหยา จักรพรรดิซุ่น ราชวงศ์เซี่ย ราชวงศ์ซาง ราชวงศ์โจวจนถึงปัจจุบัน มีจักรพรรดิครองราชย์มากถึง 30-40 ตระกูล ก็เท่ากับว่ามีการปฏิวัติเกิดขึ้น 30-40 ครั้ง

(Center for Chinese Linguistics, Peking University, n.d.)

จากตัวอย่างสำนวน “家常茶饭” (ชาและอาหารธรรมดาที่บริโภคในชีวิตประจำวัน) ถูกนำมาเปรียบเทียบกับคำว่า “革命” (การปฏิวัติ) เพื่อสื่อให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมือง ในประวัติศาสตร์จีนเกิดขึ้นบ่อยครั้งจนกลายเป็นเรื่องปกติ เหมือนกับการกินข้าวต้มขา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ วิถีชีวิตทั่วไปของคนจีน สำนวนนี้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของชาในฐานะองค์ประกอบที่หยั่งรากลึก ในวัฒนธรรมจีน และการถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งที่ธรรมดาสามัญ

ตัวอย่าง 2

中国有句老话，开门七件事：柴米油盐酱醋茶。茶列七件事之末，也只是百姓生活里的寻常内容，谈不上奢侈。

ประเทศจีนมีคำกล่าวโบราณว่า “เปิดประตูมามีเจ็ดสิ่งที่สำคัญ: ฟืน ข้าว น้ำมัน เกลือ ซีอิ๊ว น้ำส้มสายชู และชา” แม้ชาจะอยู่ในลำดับสุดท้ายของทั้งเจ็ดสิ่ง แต่ก็ถือเป็น สิ่งธรรมดาในชีวิตของประชาชน ไม่ถือเป็นของหรูหราฟุ่มเฟือยแต่อย่างใด

(Center for Chinese Linguistics, Peking University, n.d.)

จากสำนวน “柴米油盐酱醋茶” (ฟืน ข้าว น้ำมัน เกลือ ซีอิ๊ว น้ำส้มสายชู และชา) สะท้อนให้เห็นว่า ชาถือเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวันของชาวจีนที่มีอยู่ในทุกครัวเรือน ชาไม่ได้เป็นเพียงเครื่องดื่ม สำหรับคนร่ำรวยหรือชนชั้นสูงเท่านั้น แต่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของประชาชนทุกระดับชนชั้น แสดงถึง ความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างชาและวัฒนธรรมการกินอยู่ของคนจีน นอกจากนี้ ยังสะท้อนบทบาท ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากชาถือเป็นสินค้าที่มีความสำคัญต่อค่าครองชีพและการดำรงชีวิตของคน

1.2 สะท้อนค่านิยมด้านวัฒนธรรมการบริโภคของชาวจีน

ตัวอย่าง 3

我国人民的食物消费结构基本上还是以粮食为主，多数人还是粗茶淡饭，只是填饱肚子。

โดยพื้นฐานแล้วโครงสร้างการบริโภคอาหารของประชาชนในประเทศของเรา ยังคงบริโภคธัญพืชเป็นหลัก คนส่วนใหญ่ยังคงรับประทานอาหารที่เรียบง่าย เพียงพอ เพื่อให้อิ่มท้องเท่านั้น

(Center for Chinese Linguistics, Peking University, n.d.)

จากตัวอย่างสำนวน “粗茶淡饭” (ชาหยาบและอาหารรสจืด) หมายถึงการรับประทาน อาหารที่เรียบง่าย ไม่หรูหรา สะท้อนค่านิยมด้านการกินอยู่ของคนในสังคมจีนที่ให้ความสำคัญกับอาหาร และยึดถือ หลักความพอประมาณและความสมดุลเป็นพื้นฐาน ในภาษาจีนมีคำกล่าวว่า “粗茶淡饭延年益寿” ซึ่งหมายถึง การกินอยู่อย่างเรียบง่ายจะช่วยเสริมสร้างสุขภาพและยืดอายุให้ยืนยาว สะท้อนถึงแนวคิดที่ว่า การไม่ปรุงแต่ง ที่ซับซ้อนหรือบริโภคสิ่งฟุ่มเฟือยเกินไป ย่อมเกื้อกูลต่อความสงบทั้งทางกายและทางใจ และช่วยให้มีชีวิตที่ยืนยาว อย่างมีความสุข

นอกจากนี้ สำนวน “粗茶淡饭” ยังหมายถึงการดำเนินชีวิตอย่างสมถะและพอเพียง ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญของลัทธิขงจื๊อที่เน้นการฝึกฝนคุณธรรม การพัฒนาภายใน และการแสวงหาความอุดมสมบูรณ์ ทางจิตใจมากกว่าการแสวงหาความเพลิดเพลินทางวัตถุ

2. วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างทางสังคม

2.1 ชาเป็นสิ่งที่สำคัญที่ใช้ในการต้อนรับแขก และเป็นสื่อกลางในการเชื่อมความสัมพันธ์ทางสังคม ตัวอย่าง 4

先生放心，我就去就来。你却要好生伏侍我师父，逐日家三茶六饭，不可欠缺。

ท่านวางใจเถิด ข้าไปไม่นานก็จะกลับมา ส่วนท่านต้องดูแลอาจารย์ของข้าให้ดี ทุกวันต้องปรนนิบัติอย่างเต็มที่ ห้ามขาดตกบกพร่อง

(Center for Chinese Linguistics, Peking University, n.d.)

จากตัวอย่างสำนวน “三茶六饭” (ชาสาม อาหารหก) หมายถึง การดูแลปรนนิบัติแขก ด้วยความเอาใจใส่ สะท้อนให้เห็นถึงมารยาทและน้ำใจของเจ้าบ้านที่ให้ความสำคัญต่อการต้อนรับผู้มาเยือน โดยเฉพาะการใช้ชาเป็นสัญลักษณ์แห่งการให้เกียรติและความอบอุ่น ตามการศึกษาของ Huang (2003) พบว่า บางพื้นที่ของมณฑลเจียงซี มีสำนวนพื้นบ้านว่า “来客不筛茶，不是好人家” ซึ่งหมายถึง “หากมีแขกมาเยือน แต่ไม่รินน้ำชาให้ ถือว่าไม่ใช่เจ้าบ้านที่ดี” แสดงให้เห็นว่าการต้อนรับด้วยน้ำชาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่มีความสำคัญ ในวัฒนธรรมจีน

ตัวอย่าง 5

3月8日下午，为庆祝“三八”妇女节，国际合作学院工会组织全体女教职工前往大罗山“岸上花开”茶座，品茗畅聊。来到茶座，女教职工们围坐在一起，阅景赏花，清茶淡话，其乐融融。

ในช่วงบ่ายของวันที่ 8 มีนาคม เพื่อเฉลิมฉลองวันสตรีสากล คณะกรรมการสหภาพแรงงานของวิทยาลัยความร่วมมือระหว่างประเทศได้จัดกิจกรรมสำหรับอาจารย์ ผู้หญิงทุกท่าน โดยพาไปที่ร้านชา “ดอกไม้อันริมฝั่ง” บนภูเขาต้าหลั่ว เพื่อร่วมดื่มชาและพูดคุยกัน เมื่อถึงร้านชา อาจารย์ผู้หญิงทุกท่านนั่งล้อมวง ชมวิวและดอกไม้ ดื่มชาและสนทนาอย่างมีความสุข

(Center for Chinese Linguistics, Peking University, n.d.)

จากตัวอย่างสำนวน “清茶淡话” (การดื่มชาและพูดคุยกันอย่างสบาย ๆ เป็นกันเอง) สื่อถึงการสนทนาอย่างเรียบง่ายในบรรยากาศที่อบอุ่นและเป็นมิตร กิจกรรมเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงความผ่อนคลาย ทางอารมณ์ และการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่เป็นมิตรระหว่างผู้เข้าร่วม

การดื่มชาในวัฒนธรรมจีนถือเป็นกิจกรรมที่มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ไม่ว่าจะเป็นในบริบทของครอบครัว มิตรภาพ หรือธุรกิจ การดื่มชาพร้อมการสนทนาอย่างเป็นมิตร และการแบ่งปันช่วงเวลาแห่งความสงบ ล้วนช่วยส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและยั่งยืน ดังนั้น ในวัฒนธรรมจีนชาจึงมิใช่เพียงเครื่องดื่มธรรมดา แต่ยังเป็นสื่อกลางในการสร้างมิตรจิต และความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้คนอีกด้วย

2.2 ชามีบทบาทสำคัญในพิธีการแต่งงานในสมัยโบราณ

ตัวอย่าง 6

男婚女嫁要送 “三茶六礼”。“一女不受两家茶”，茶的分量远远超过茶本身。人到寿终正寝时，家人总要在他的口腔里放上一片茶叶，说是魂不迷关，体不发腐。茶乡人生不离茶，死不舍茶，茶作为特定文化已深深融进茶乡人的血脉，茶乡人的生活。

ชายแต่งงานหญิงออกเรือนต้องมี “สามชา หกพิธี” อีกทั้งยังมีคำกล่าวว่า “หนึ่งหญิงจะไม่รับชาจากสองบ้าน” สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของชาที่ลึกซึ้งเกินกว่าจะมองเพียงในฐานะเครื่องดื่ม เมื่อผู้คนสิ้นชีวิตญาติมักใส่ใบชาไว้ในปากของผู้ตาย โดยเชื่อว่าจะช่วยให้วิญญาณไม่หลงทางและช่วยให้ร่างกายไม่เน่าเปื่อย ชีวิตผู้คนในดินแดนชาไม่อาจแยกออกจากชาได้ แม้กระทั่งเมื่อสิ้นลมหายใจ ชาในฐานะวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นได้หลอมรวมอยู่ในสายเลือดและฝังลึกอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนแห่งดินแดนชา

(Center for Chinese Linguistics, Peking University, n.d.)

จากตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า “ชา” มีบทบาทสำคัญยิ่งในวิถีชีวิต วัฒนธรรม และพิธีกรรมของชาวจีน ครอบคลุมตั้งแต่กิจวัตรประจำวัน พิธีสมรส ไปจนถึงความเชื่อในการใส่ใบชาในปากผู้ล่วงลับ เพื่อคุ้มครองวิญญาณ สะท้อนให้เห็นว่า ชามีความผูกพันกับผู้คนทุกช่วงวัยและทุกระดับสำคัญของชีวิต หลอมรวมเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ที่สำคัญของแผ่นดินจีน

สำนวน “三茶六礼” หมายถึงขนบธรรมเนียมการแต่งงานแบบจีนโบราณ ซึ่งประกอบด้วย “สามพิธีชา” (三茶) และ “หกพิธีการ” (六礼) เป็นขั้นตอนสำคัญในพิธีแต่งงานตามแบบแผนดั้งเดิม โดย Dai (2019) อธิบายว่า “สามพิธีชา” (三茶礼) ได้แก่ 1) ชาที่ใช้ในพิธีหมั้น (下茶) 2) ชาที่ใช้ในพิธีแต่งงาน (定茶) และ 3) ชาที่ใช้ในคืนเข้าหอ (合茶) ในพิธีหมั้น ฝ่ายชายมอบชาแก่ฝ่ายหญิงเป็นของหมั้นหรือของขวัญในการสู่ขอ ส่วนในพิธีแต่งงาน เจ้าบ่าวและเจ้าสาวจะใช้น้ำชาแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ตามธรรมเนียมจีน ซึ่งถือเป็นเป็นการประกาศสถานะคู่สมรสอย่างเป็นทางการ และในคืนเข้าหอบ่าวสาวจะร่วมกันดื่มชา ซึ่งมีความหมายทั้งเป็นการขอพรจากเทพเจ้า แสดงถึงการให้เกียรติซึ่งกันและกัน และแสดงการร่วมทุกข์ร่วมสุขในชีวิตคู่ พิธีทั้งสามนี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ลึกซึ้งของชาในวัฒนธรรมการแต่งงานของจีน

สำหรับหกพิธีการ (六礼) Yang (2001) ระบุว่า เริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่สมัยราชวงศ์โจว โดยประกอบด้วย 1) การสู่ขอ (纳采) 2) การถามชื่อ (问名) 3) การดูฤกษ์ (纳吉) 4) การมอบของหมั้น (纳征) 5) การกำหนดวันแต่งงาน (请期) และ 6) การการรับตัวเจ้าสาว (亲迎) พิธีทั้งหมดนี้ไม่ได้เป็นเพียงลำดับขั้นตอนทางการสมรสเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมทางสังคมที่ให้ความสำคัญต่อพิธีการ แบบแผน และมารยาททางสังคม อันเป็นหัวใจของวัฒนธรรมจีนโบราณ พิธีการดังกล่าวทำหน้าที่เป็นกรอบกำกับพฤติกรรมและแสดงถึงแบบแผนแห่งวิถีชีวิตของผู้คนในยุคนั้น

ปัจจุบันแม้รายละเอียดพิธีแต่งงานของชาวจีนจะปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา และได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมต่างชาติมากขึ้น เช่น มีการลดทอนขั้นตอนบางประการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ หรือการผสมผสานระหว่างพิธีแบบตะวันตกกับขนบจีนดั้งเดิม แต่ “สามพิธีชา” และ “หกพิธีการ” ยังคงได้รับการยึดถือในฐานะแบบแผนทางการสมรสที่มีคุณค่าทางจิตใจ ผู้คนจำนวนมากยังคงปฏิบัติและสืบสานประเพณีเหล่านี้ไว้อย่างจนถึงปัจจุบัน

2.3 ชาเป็นสินค้าสำคัญที่ถูกจัดให้มีการเก็บภาษี

ตัวอย่าง 7

草野抒忠告。榷酒征茶太纷扰。岂标枝野鹿。家熙户皞。奋乾纲吁食
旃衣。持国柄敬天慰庙。

ชาวบ้านตกเดือนด้วยความจริงใจ การผูกขาดสุราและภาษีชา สร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชน หรือการปกครองบ้านเมืองควรเป็นเหมือนกวางป่าที่เกาะอยู่บนกิ่งไม้ (การปกครองที่ผิดวิสัย) ทุกครัวเรือนอยู่กันอย่างสงบสุขและรุ่งเรือง ผู้ปกครองแผ่นดินต้องมุ่งมั่นขยันบริหารราชการ ปกครองแผ่นดินด้วยความเคารพต่อสวรรค์ และรักษาความกตัญญูด้วยการบวงสรวงวิญญานบรรพบุรุษอย่างสม่ำเสมอ

(Center for Chinese Linguistics, Peking University, n.d.)

จากตัวอย่างสำนวน “榷酒征茶” (การผูกขาดสุราและภาษีชา) หมายถึง การที่รัฐเข้ามา มีบทบาทควบคุมการค้าหรือการเก็บภาษีสุราและชา เนื่องจากสุราและชาเป็นสินค้าที่มีความสำคัญกับประชาชน จึงมีการควบคุมดูแลจากชนชั้นปกครอง

การเก็บภาษีชาในประวัติศาสตร์จีน เริ่มปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรในปลายราชวงศ์ถัง จากการศึกษาของ Chai and Sun (2020) ระบุว่า ในปีที่ 9 ของรัชกาลเจินหยวน (贞元) ราชสำนักเริ่มเก็บภาษีชาเป็นครั้งแรก ก่อนหน้านั้นภาษีจำกัดเฉพาะสินค้า 3 ประเภท ได้แก่ เกลือ เหล็ก และสุรา หลังจากเหตุการณ์กบฏอานลู่ชาน (安史之乱) การเงินของราชวงศ์ถังประสบปัญหาหนัก ราชสำนักจึงขยายฐานการเก็บภาษีจากพ่อค้าประจำถิ่นไปยังพ่อค้าเร่ ซึ่งเอื้อให้มีการจัดเก็บภาษีอย่างมีประสิทธิภาพ ภาษีชาถือเป็นรายได้สำคัญที่ช่วยพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ ในเวลานั้น

Zhang (2016) กล่าวถึงการบริหารจัดการชาในสมัยราชวงศ์ถังว่า ได้มีการจัดตั้ง “ระบบชาบรรณาการ” (贡茶制度) และ “ระบบการค้าชาของรัฐ” (推茶制度) ขึ้น ระบบชาบรรณาการเป็นระบบที่กำหนดให้พื้นที่ซึ่งเป็นแหล่งผลิตชาคุณภาพดีต้องส่งชาขึ้นถวายแก่ราชสำนักในฐานะของบรรณาการ ส่วนระบบการค้าชาของรัฐเป็นระบบที่รัฐบาลเข้ามามีบทบาทโดยตรงในการควบคุม และดำเนินกิจการค้าขายชา เพื่อให้รัฐสามารถได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยตรง การจัดตั้งระบบทั้งสองนี้สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักของชนชั้นปกครองในสมัยนั้นต่อศักยภาพทางเศรษฐกิจอันมหาศาลของอุตสาหกรรมชา จึงได้บรรจุชาเข้าเป็นแหล่งรายได้สำคัญในระบบเศรษฐกิจของราชสำนัก

3. วัฒนธรรมทางจิตใจ

3.1 สะท้อนให้เห็นถึงความเรียบง่าย สมถะ วิถีของนักปราชญ์จีน

ตัวอย่าง 8

何谓 “清欢”？ 远离喧嚣的城市，远离官场的争斗，忘却名利欲望，走进山林，感受农家质朴的清茶淡饭生活，这就是“清欢”。

“清欢” หมายถึงอะไร คือการหลีกเลี่ยงจากความวุ่นวายในเมือง หลีกหนีความขัดแย้งในวงการราชการ ลืมความทะเยอทะยานในชื่อเสียงและผลประโยชน์ เดินเข้าสู่ป่าเขา สัมผัสชีวิตธรรมดาที่เรียบง่าย และจริงใจของชาวบ้าน นี่คือความหมายของ “清欢”

(Center for Chinese Linguistics, Peking University, n.d.)

จากตัวอย่างสำนวน “清茶淡饭” (ชาใสและอาหารรสจืด) ใช้เปรียบเปรยถึงวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ยึดติดกับความหรูหราฟุ่มเฟือย สะท้อนความสมถะ การแสวงหาความสงบทางจิตใจ และความกลมกลืนกับธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นค่านิยมสำคัญในสังคมจีนโบราณ

Zhang (2016) กล่าวถึงจิตวิญญาณของวัฒนธรรมชาจีนว่า มีพื้นฐานสำคัญอยู่บนแนวคิดเรื่องความเป็นธรรมชาติ ความเรียบง่าย และอุดมคติแห่งความจริง ความดี และความงาม ซึ่งเป็นคุณค่าที่หลอมรวมอยู่ในวิถีการดื่มชาและทัศนคติของชาวจีนที่มีต่อชา แนวคิดนี้สอดคล้องกับปรัชญาเต๋าที่เน้น

การดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ดำรงตนอย่างพอเพียง สงบ และปล่อยวางความปรุงแต่งภายนอก การดื่มชาจึงเปรียบเสมือนสื่อกลางที่ช่วยให้ผู้คนเข้าถึงภาวะแห่งความสงบและความเรียบง่าย

3.2 ชาเป็นสัญลักษณ์แห่งความผ่อนคลายและสะท้อนความงามอันลุ่มลึกของวัฒนธรรมจีน ตัวอย่าง 9

我们的文学早已不是少数人的茶余酒后的消闲品，而是广大人民教育和宣传的有力工具。

วรรณกรรมของพวกเรานั้น ไม่ใช่สิ่งที่คนกลุ่มน้อยใช้สำหรับผ่อนคลายในยามว่างมานานแล้ว แต่เป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการให้การศึกษาและการเผยแพร่ความรู้ให้กับประชาชนในวงกว้าง

(Center for Chinese Linguistics, Peking University, n.d.)

จากตัวอย่างสำนวน “茶余酒后” (เวลาหลังดื่มชาและสุรา) หมายถึง ช่วงเวลาพักผ่อนหรือเวลาว่าง ในสังคมจีนโบราณ การดื่มชาและสุราถือเป็นกิจกรรมที่ช่วยผ่อนคลายความเหนื่อยล้า และสร้างความสงบทางจิตใจ นอกจากนี้จะเติมเต็มความรื่นรมย์ในชีวิตประจำวันแล้ว ยังสะท้อนแนวคิดเรื่อง การดำรงชีวิตอย่างสมดุลทั้งทางกายและใจ ชาจึงเป็นสัญลักษณ์ของความผ่อนคลายและความสงบในวัฒนธรรมจีน

การดื่มชาเพื่อความผ่อนคลายได้ค่อย ๆ พัฒนาและยกระดับขึ้นจนกลายเป็นศิลปะรูปแบบหนึ่งในสังคมจีน โดยถือเป็นหนึ่งใน “แปดความงามแห่งวัฒนธรรมจีนโบราณ” (中国传统八雅) ซึ่งประกอบด้วย การดีดพิณ (琴) การเล่นเกมกอล้อม (棋) การเขียนพู่กันจีน (书) การวาดภาพจีน (画) การแต่งบทกวีจีน (诗) การดื่มสุรา (酒) การจัดดอกไม้ (花) และการดื่มชา (茶) กิจกรรมเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมสำคัญในวัฒนธรรมจีน เช่น การให้คุณค่ากับความสงบภายในจิตใจ การยกย่องความงามในเชิงสุนทรีย์ และการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายแต่เปี่ยมด้วยความประณีตทางจิตวิญญาณ

นอกจากนี้ จากการศึกษาของ Huang (2003) พบว่า “ชา” ยังมีบทบาทสำคัญในฐานะส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอันประณีตของชนชั้นสูง โดยเฉพาะในกิจกรรมอย่าง การชิมชา (品茶) และการประลองชา (斗茶) ซึ่งเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในหมู่พระสงฆ์ นักปราชญ์ และนักกวี ตลอดจนถึงงานสร้างสรรค์ของราชสำนักและชนชั้นสูง กิจกรรมการชิมชา (品茶) มุ่งเน้นการพิจารณาคุณลักษณะของชาในด้าน รสชาติ กลิ่น สี และสัมผัส อันเป็นกระบวนการที่สะท้อนถึงความละเอียดอ่อนและความใส่ใจในรายละเอียดของวัฒนธรรมการดื่มชา ส่วนการประลองชา (斗茶) เป็นการแข่งขันที่เน้นการเปรียบเทียบคุณภาพของชาและทักษะการชงชา ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิง หากยังเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงสุนทรีย์ ภูมิปัญญา และรสนิยมทางวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมจีนโบราณ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่า การดื่มชาได้ยกระดับจากกิจกรรมในชีวิตประจำวันไปสู่วิถีแห่งศิลปะและวัฒนธรรมทางจิตใจอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ วัฒนธรรมชายังได้แผ่ขยายอิทธิพลไปสู่ศิลปะแขนงต่าง ๆ ของจีน เช่น บทกวีชา (茶诗) ระบายชา (茶舞) ภาพวาดชา (茶画) และอุปกรณ์ชงชา (茶具) เป็นต้น ศิลปะเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึงความลุ่มลึกของวัฒนธรรมชา และแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชา ศิลปะ และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมจีนได้อย่างแนบแน่น

อภิปรายผล

ผลการศึกษาสำนวนจีนที่มีคำว่า “ชา” แสดงให้เห็นว่าสำนวนเหล่านี้สามารถสะท้อนวิถีชีวิต สภาพสังคม และค่านิยมของคนจีนในแต่ละยุคสมัยได้อย่างชัดเจน เดิมที “ชา” เป็นเพียงเครื่องดื่มที่มีบทบาทในชีวิตประจำวันของผู้คนทุกชนชั้น แต่เมื่อเวลาผ่านไป ชาได้พัฒนาและยกระดับขึ้นจนกลายเป็นสัญลักษณ์

ทางจิตวิญญาณที่สะท้อนคุณค่าทางจิตใจและวัฒนธรรมของสังคมจีน ทั้งในระดับครอบครัวและสังคม ตลอดจนมีบทบาทสำคัญในพิธีกรรม ประเพณี และแบบแผนทางสังคม การศึกษาสำนวนที่มีคำว่า “ชา” จึงแสดงให้เห็นกรอบความคิด ค่านิยม และแนวทางการดำเนินชีวิตที่ยังรากลึกอยู่ในวัฒนธรรมจีน

สำนวนจีนที่มีคำว่า “ชา” สามารถอธิบายและทำความเข้าใจผ่านกรอบแนวคิดทางวัฒนธรรมสามมิติ ได้แก่ วัฒนธรรมด้านวัตถุ วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างทางสังคม และวัฒนธรรมทางจิตใจ ดังนี้

1. วัฒนธรรมด้านวัตถุ คำว่า “ชา” ในสำนวนจีนสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของชาในฐานะทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของผู้คน การดื่มชาถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันของชาวจีน อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมด้านวัฒนธรรมการบริโภค และบทบาทของชาในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของผู้คนในสังคมจีน

2. วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากโครงสร้างทางสังคม สะท้อนบทบาทของชาในการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทั้งในบริบทที่ไม่เป็นทางการ เช่น การพบปะสนทนา การเยี่ยมเยียนเพื่อน หรือการต้อนรับแขก และในบริบทที่เป็นทางการ เช่น พิธีกรรมและประเพณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีแต่งงานของชาวจีน ชาเป็นองค์ประกอบสำคัญในขั้นตอนพิธีการและเป็นสัญลักษณ์แห่งการให้เกียรติ การแสดงความกตัญญู และการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและคู่สมรส สะท้อนให้เห็นถึงความหมายทางสัญลักษณ์ของชาที่ก้าวข้ามจากวัตถุบริโภคไปสู่การเป็นเครื่องมือทางสังคม ซึ่งช่วยยืนยันและเสริมสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลในสังคม

นอกจากนี้ เนื่องจากชาได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญทั้งในวิถีชีวิตและระบบสังคม จึงมีสำนวนจีนที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบและการควบคุมการค้าชาโดยรัฐ แสดงให้เห็นถึงการที่รัฐเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดระเบียบการผลิต การซื้อขาย และการจัดเก็บภาษีชา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสถานะของชาในฐานะทรัพยากรที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมจีน

3. วัฒนธรรมทางจิตใจ สำนวนจีนที่มีคำว่า “ชา” เผยให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างชาและแนวคิดทางจิตวิญญาณของชาวจีน ซึ่งให้ความสำคัญกับความเรียบง่าย ความสมถะ ความสงบ และความสมดุลภายในจิตใจ การดื่มชาในหมู่ชนชั้นปัญญาชนและนักปราชญ์ไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมเพื่อสันทนาการเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการฝึกฝนจิตใจและขัดเกลาความคิดให้เข้าถึงความกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักปรัชญาขงจื้อและปรัชญาเต๋าที่ให้คุณค่ากับความสมถะ สงบเรียบง่าย และการดำเนินชีวิตตามครรลองของธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นสาระสำคัญของวัฒนธรรมจีนในเชิงจิตวิญญาณ

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า “ชา” ในสังคมจีน มิได้เป็นเพียงเครื่องดื่มธรรมดาที่ชาวจีนนิยมดื่มเท่านั้น แต่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการของทั้งสามมิติทางวัฒนธรรม อันได้แก่ มิติทางวัตถุ มิติทางสังคม และมิติทางจิตใจ ซึ่งหลอมรวมกันอย่างแนบแน่นภายในวิถีชีวิตของชาวจีน “ชา” จึงมิได้จำกัดอยู่ในฐานะสิ่งบริโภค แต่ได้กลายเป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่สะท้อนแนวคิด ค่านิยม และโลกทัศน์ของผู้คนในสังคมจีนอย่างลึกซึ้ง

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

การศึกษาสำนวนจีนที่มีคำว่า “ชา” ชี้ให้เห็นว่า สำนวนมิได้เป็นเพียงรูปแบบการใช้ภาษาที่งดงาม แต่ยังเป็นเสมือนหน้าต่างทางวัฒนธรรม ที่เปิดให้เห็นถึงวิถีชีวิต สภาพสังคม แนวคิด และค่านิยมในสังคมจีน การศึกษาสำนวนจึงไม่เพียงช่วยเพิ่มพูนความเข้าใจด้านภาษา แต่ยังช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรมของภาษานั้น ๆ ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ข้อเสนอเพื่อการวิจัยในอนาคต

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวัฒนธรรมจีนผ่านการวิเคราะห์สำนวน เพื่อทำความเข้าใจบทบาทของชาผ่านมุมมองทางภาษา เนื่องจากวัฒนธรรมชาในสังคมจีนมีความลุ่มลึกและครอบคลุมหลายมิติ ผู้ที่สนใจสามารถศึกษาต่อยอดในประเด็นเฉพาะด้าน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างชาและศิลปะ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชา บทบาทของชาในแนวคิดปรัชญาจีน ฯลฯ ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจวัฒนธรรมชาได้อย่างรอบด้านยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- Center for Chinese Linguistics, Peking University. (n.d.). CCL 语料库 [Center for Chinese Linguistics corpus]. http://ccl.pku.edu.cn:8080/ccl_corpus
- Chai, F., & Sun, B. (2020). 茶税起源 [The origin of tea tax]. *中国税务*, 41(5), 78-79. <https://doi.org/10.19376/j.cnki.cn11-1178/f.2020.05.033>
- Dai, M. (2019). *Research on the design of wedding partner hand ceremony under the background of "three teas and six ceremonies" wedding custom culture*. [Master of Fine Art, Anhui Normal University].
- Deng, P. (2001). 含“茶”成语 [Chinese idioms containing the word “tea”]. *Journal of Tea Machinery*, 31(1), 33. https://www.cnki.net/KCMS/detail/detail.aspx?dbcode=CJFD&dbname=CJFD2001&filename=CYJX200101015&uniplatform=OVERSEA&v=5Jf4GGdcVWU9hKS5UrWjSZ4HajOclAKMxtHKgr2L1eBtK mild3NRi3eA9hplmm_
- Huang, G. (2013). 宋代茶词中的民俗风尚 [Folk customs and trends in tea poetry of the Song Dynasty]. *Journal of Hubei Social Sciences*, 38(7), 104-106. <https://oversea.cnki.net/kcms2/article/abstract?v=tQWh-SbE9Gr8cStj0KnwdfewLQ3lhi-GLF3GESvLQIBY0dgo67GkDhL8iW-pPrnC2v-dXtZtGLP5pP6ZpEk1LR1G7kUgtcwc-K8hSle1ps9Hv-bsQa7jDS6AmK5IEr7QcKpMSz4RKctYVWhMLRqkoPknyE1bFuyf&uniplatform=OVERSEA>
- Huang, X. (2003). *Studies on the blooming of tea culture and its effects in modern time*. [Master of Science (Tea Science), Zhejiang University].
- Institute of Linguistics, Chinese Academy of Social Sciences. (2016). *现代汉语词典 [Modern Chinese dictionary]* (7th ed.). The Commercial Press.
- Mo, P. (2001). *汉语成语与汉文化 [Chinese idioms and Chinese culture]*. Jiangsu Education Publishing House.
- Shen, X. (1990). *中国文化语言学 [Chinese cultural linguistics]*. Jilin Education Publishing House.
- Su, X. (2006). *文化语言学教程 [Introduction to cultural linguistics]*. Beijing Foreign Language Teaching and Research Press.
- Wu, J. (2005). *茶经述评 [A critical review of the classic of tea]*. China Agriculture Press.

- Xu, T., & Zhang, X., F. (2020). 汉语中的茶是如何变成英语中的tea的? [How did the Chinese word “茶” become “tea” in English?]. *Tea in Fujian*, 42(10), 262-263. https://oversea.cnki.net/kcms2/article/abstract?v=H26UkN0bSyRB1x6U_057EDMmQ0gseinZEO0wFw1ak5UdXC4YYdbu1jR0K9PF-KZC5H26VLHXGJzr0TxCNzxkkZg2dVFDZIL0LPpMU3e2z1s7-gU7joDKUhwfILNGsWxupuvE1mQK7J4afP8Gc40-obdQZdGR7eOoiwvhZxeVK_lmdJUcMqvj8g==&uniplatform=OVERSEA&language=EN
- Xue, S. (2022). “茶”成语词汇语域探究 [A study on the lexical domain of “tea” in Chinese idioms]. *Journal of Guangxi Vocational and Technical University*, 15(4), 24-32. https://oversea.cnki.net/kcms2/article/abstract?v=H26UkN0bSyS7-sAUsOfEPOb2x9YCKkqGKffiqyN_TEJgyWs2xeiDO66aUZNA4ZFOLxvJJsWIBPKd_4P2NGJ9mY0tCp2MRUwMFW4im9jcHIN_QJK10Ukb1xWQtcpgj6SI5mMmZEeTGR6EA2xLB15js3fEAFI_4uZGJmLghBHdA6SP7VmeewYwQ==&uniplatform=OVERSEA&language=EN
- Yang, Y. (2001). 六礼: 中国传统婚律的渊源 [The six rites: The origins of traditional Chinese marriage customs]. *Heilongjiang Shizhi (Heilongjiang Historical Records)*, 40(9), 44-45. https://oversea.cnki.net/kcms2/article/abstract?v=H26UkN0bSyTT9q5AccrJ8XO_sAqoHK01DFzeyaT_Y1KHCZ7eQqo0oTpYuMnzuk1Zh_Ate9_gJ7ldp8SFY_wbqmouH46OLFBsc89RAbhlwUUhPtJoRZ3rEcVXY1VQ_wY8MU4NiXVDHL2V8z1lWmTvFmz9gVKdOXm33cCYfK4oF9PgZ3RAg2WSw==&uniplatform=OVERSEA&language=EN
- Zhang, C. (2019). *A study on tea culture in the view of Song dynasty notes* [Doctoral dissertation of Philosophy, Central China Normal University].
- Zhang, M. (2016). *The modeling in culture connotation of Chinese tea* [Master of Arts in Chinese Philosophy, South China University of Technology].
- Zhang, T., Qiu, G., & Huang, Y. (2017). 从古汉字看中国的茶文化 - 《说文解字》中“茶”文字解读 [Exploring tea culture from ancient Chinese characters-The interpretation of “tea” in Shuo Wen Jie Zi]. *Journal of Researches on Dietetic Science and Culture*, 41(4), 28-31. <https://oversea.cnki.net/kcms2/article/abstract?v=H26UkN0bSyToqEQ7o9cTGo5XjgBqOD206H3zWT-KR5ldJZnFoWSONYf2NUJFJgpguFGZeTKSWLAEeSJ4h7SifrJ-v964df0PCGYJTckkQ6ve1BNyxunn3K9ZunG7BpnKX5--GeeuggTwq3FdCHuTSsMfJnBgJHKfnozah-Qx25cwjc4ZmNgcpVw==&uniplatform=OVERSEA&language=EN>
- 听力课堂. (n.d.). 茶杯风波是什么意思 [What does “a storm in a teacup” mean]. <https://www.tingclass.net/show-10102-416292-1.html>